

Ярослав ЛИСЕЙКО

МІГРАЦІЯ РУСЬКИХ ШЛЯХЕТСЬКИХ РОДИН ІЗ СЯНОЦЬКОЇ ЗЕМЛІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XV СТОЛІТТЯ

У першій половині XV ст. у Сяноцькій землі, найраніше з територій королівства Русі включеній до складу Польщі, продовжувалися динамічні міграційні процеси, викликані заселенням цього краю, найбільший розмах якого припав на другу половину XIV – початок XV ст. Цей процес потягнув за собою міграцію з польських, німецьких, чеських та угорських земель. Він супроводжувався утворенням нової верстви землевласників, збільшенням чисельності населення, а також заснуванням ряду нових поселень і локації на німецькому праві давніших сіл.

Міграційно-осадничі процеси стимулювали й водночас регулювали нові володарі відразу після захоплення цих теренів. Одним з наслідків такої політики стало утворення у Сяноцькій землі шляхетської верстви. Початки більшості місцевих шляхетських родин сягають другої половини XIV – початку XV ст. Саме тоді Казимир III, Володислав Опольський, Владислав Ягайло роздавали маєтності прийдшій шляхті або підтверджували місцевим боярам права на володіння тими чи іншими маєтками. Поміж строкатого етнічного загалу землевласників другої половини XIV – першої половини XV ст. виділяється немало руських родин. В окремих випадках прослідковується їхнє волоське походження, як, наприклад, Тарнавських, проте ряд родин уже в перших писемних згадках виступають добре й давно осілими, з розгалуженими родовими зв'язками і чисельною родовою репрезентацією.

Однак, якщо у Сяноччині поступово зростало число землевласників немісцевого походження, то в контексті згаданих міграційних процесів дивним видається той факт, що немало шляхетських родин руського походження упродовж першої половини XV ст. розпродали свої маєтності та мігрували поза межі Сяноцької землі.

Проблематики міграційних процесів після захоплення земель галицької спадщини Казимиром III в історіографії частково торкалися Владислав Кухарський, Павло Дембковський, Генрік Пашкевіч¹. Найдокладніше

¹ *Kucharski W. Sanok i Sanocka ziemia w dobie Piastów i Jagiellonów. – Lwów, 1906. – S. 61–63; Dąbkowski P. Wędrowni rodzin szlacheckich. Karta dziejów szlachty halickiej //*

Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera. – Lwów, 1925. – T. I. – S. 45; Paszkiewicz H. Polityka ruska Kazimierza Wielkiego. – Warszawa, 1925. – S. 255–258, 265–266.

процеси міграції на терени Сяноцької землі вивчав Адам Фастнахт². Із сучасних авторів до цієї проблеми вдавалися Єжи Сперка, Анжей Янечек³. Усі вони досліджували міграцію населення до Галичини із заходу, що, як історичне явище, було одним з визначальних чинників демографічних та етнополітичних трансформацій на західноукраїнських землях за умов другої половини XIV – першої половини XV ст. Однак тогочасні міграційні процеси не виступали такими однобічними, як видається на перший погляд. Адже мала місце не тільки міграція населення до Галичини, а й переселення вже осілого елементу далі на схід, або в окремі землі та повіти Руського воєводства. До цих не так добре проаналізованих напрямків міграції свого часу привернули увагу Богдан Барвінський та Людвік Виростек. Вивчаючи історію окремих шляхетських родин, вони спробували виявити причини продажу маєтків та подальшого переселення шляхти⁴. Зокрема, Л. Виростек виділив феномен виходу руських шляхетських родин поза Сяноччину, пояснюючи його переселенськими процесами, які перекинулися на територію Поділля, і потребою забезпечення цих теренів військовим людом⁵.

Проблема переселення руської шляхти поза межі Сяноччини потребує докладнішого вивчення і з'ясування комплексу можливих причин, які примусили місцеві шляхетські родини покинути у першій половині XV ст. Сяноцьку землю. Явище розпродання маєтностей робиться очевидним на тлі загальної чисельності осілих шляхетських родів станом на середину XV ст., а також у порівнянні з аналогічними фактами продажу маєтностей та міграцій родин неруського походження у першій половині XV ст. Отож, за нашими підрахунками, станом на середину XV ст. Сяноцьку землю населяло близько 45 шляхетських родів-землевласників. Упродовж першої половини XV ст. своїх маєтностей позбулося 9 родин, яким тільки з певними застереженнями, як Пельвельським, можна приписати неруське походження. У підсумку виходить чимала цифра – 20 % від загальної кількості родів, що володіли земельною власністю у Сяноччині станом на середину XV ст. Водночас з першої половини XV ст. практично відсутні приклади такого продажу та міграції із Сяноччини родин неруського походження. Встановлено тільки обмін села Небецани, власником якого був Микола Миколайович Пстровський, на село Сколишин у сусідньому Бецькому повіті Краківського воєводства в 1430 р.⁶, а також

²Fastnacht A. Osadnictwo ziemi sanockiej w 1340–1650. – Wrocław, 1962. – S. 189–226.

³Sperka J. Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2010. – Вип. 3. – С. 278–301; Janeczek A. Między sobą. Polacy i Rusini na wspólnym pograniczu w XIV–XV w. // Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie. – Lublin, 2000. – S. 37–55.

⁴Барвінський Б. Конашевичі в Перемиській землі в XV і XVI ст. Генеалогічно-історична монографія // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів,

1930. – Т. 100, ч. 2. – С. 70–73; Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. – Kraków, 1932. – Т. 11 – R. 1931/2. – S. 48–49.

⁵Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów... – S. 145.

⁶Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum t. zw. Bernardyńskiego we Lwowie, wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału krajowego (далі – AGZ) / Wyd. A. Prochaska. – Lwów, 1886. – Т. 11. – S. 419.

продаж у 1439 р. містечка Заршина з прилеглим до нього селом Довге, які належали Янові Козегловському⁷.

Для того, аби з'ясувати обставини та причини продажу маєтків і подальшої міграції руських боярсько-шляхетських родин із Сяноцької землі у першій половині XV ст., наведемо доступні джерельні відомості до історії поодиноких родів Сяноцької землі:

Зем'яни з Вітрилова. У 1424 р. рід репрезентували брати Влодко та Гринь⁸. Згодом маємо справу з Ходором та Павлом, які, очевидно, були їх молодшими братами. Крім того, вони, правдоподібно, доводилися братами також Антошу та Івану Дзаткові – зем'янам з Кінського⁹. Останні проживали в Кінському, однак володіли частками у Вітрилові. Крім них, стикаємося з особою шляхетного Олександра з Вітрилова, учасника судового процесу 1425 р. про нагану шляхетства¹⁰. До 1431 р. він продав свою частку в селі. Інші зем'яни з Вітрилова також відпродали свої долі. Процес продажу розпочався 1424 р., коли частки маєтку відступили Матвієві зі Збоїськ, і тривав, супроводжуючись конфліктами, до 1440 р.¹¹

Зем'яни з Гочева. Очевидно, представники даної родини були вихідцями з руського боярства, які зуміли утримати свої високі суспільні позиції в системі нової влади та адміністрації. Яцько Русин (1376–1407) і його брати Юрій (до † 1407) та Іванко (1376–1388) були власниками сіл Терпишова, Гочева та Загочев'я. У 1407 р. Владислав Ягайло за виявлену вірність підтвердив Яцькові та його племіннику Дмитру право володіння селами Гочевом та Загочев'ям¹². Як впливає з цього документа, маєток Гочевські отримали ще від попередників Ягайла за військову службу, на яку вони споряджали двох списників та трьох лучників. Про доволі помітне становище роду свідчить те, що упродовж 1386–1388 рр. сяноцьким суддею був Іванко з Гочева, а згодом, у 1400–1407 рр., цей пост посідав Яцько Русин¹³.

Поступово гочевських зем'ян із їхніх володінь витіснили Бали, які вже на 1407 р. володіли Терпишовом, а перед 1435 р. стали дідами Гочева та Загочев'я¹⁴. За яких саме обставин пани з Гочева позбулися своїх маєтностей – не з'ясовано.

Зем'яни з Кінського. Власники Кінського були доволі заможним родом, на початок XV ст. добре осілим, володіли селами Кінським, Ясенем та часткою маєтку у Вітрилові¹⁵. Однак уже до середини століття вони розпродали свої володіння. Перший відомий представник роду – Іван Дзатко з Ясеня продав у 1424 р. Матвієві зі Збоїськ свої частки в Ясені та Кінському¹⁶.

⁷ Ibidem. – Nr 1146–1150.

⁸ Ibidem. – Nr 17, 26.

⁹ Ibidem. – Nr 64, 77, 102, 117–118.

¹⁰ Ibidem. – Nr 159.

¹¹ Ibidem. – Nr 26, 551, 1165, 1270, 1299, 1272.

¹² Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasio-wa. – Wrocław, 1974. – Cz. 6: Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat

1386–1417. – Nr 1707.

¹³ Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy / Oprac. K. Przyboś. – Wrocław etc., 1987. – S. 285.

¹⁴ *Fastnacht A.* Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu. – Brzozów, 1991. – Cz. 1. – S. 151.

¹⁵ Ibidem. – Brzozów etc., 1998. – Cz. 2. – S. 65–66.

¹⁶ AGZ. – Nr 74.

Зафіксований того ж року його брат Антош, крім частки в Кінському, володів також долею у Вітрилові. Ще з одним співвласником села – Гонком стикаємося у 1429 р. Того ж року Матвій зі Збоїськ пообіцяв винагороду Гонку, якщо той покине село Кінське¹⁷. Очевидно, на продаж села Іванові Дзатку 1424 р. не дали згоди інші господарі Кінського. Можливо, вони відмовилися продавати свої частини, що спровокувало конфлікт з новим співвласником села. Через майже десять років, у 1433 р. брати Антош та Іван Дзатко разом із синами заставили на 8 років чверть свого маєтку у селах Вітрилові та Кінському, при цьому застерігши, однак, за собою обов'язок несення військової служби¹⁸.

Нащадки Антоша та Івана Дзатка розпродали батьківські маєтки. Спершу, у 1439 р. Мал Антошович з Вітрилова продав сяноцькому каштеляну Петру Смолицькому половину маєтку у Вітрилові та Кінському. Наступного, 1440 р. той же Мал, а також Левко Дзаткович, Духна, донька Антоша, та Уда, донька Гриня, відпродали Георгію Матіяшовичу з Гумниськ половину Вітрилова та Кінського. Ще через рік Георгій Матіяшович перепродав Вітрилів та Кінське зі солтиством якомусь Миколаю Храпкові, зобов'язуючись звільнити його від претензій синів Дзатка – Петра і Ганка¹⁹. Цей факт вказує, що продаж маєтку зем'янами з Кінського станом на той час ще не був остаточно вирішеним.

Згодом із зем'янами з Кінського стикаємося у 1442 р., коли Георгій з Гумниськ зобов'язався повернути 30 гривень Станові, сину Дзатка (Дешка), які належали йому як спадок у Кінському²⁰. На цьому завершився процес продажу Кінського.

Зем'яни з Марковиць. Перші згадки про панів з Марковиць відносяться до 1376 р. і пов'язані з Албиськом з Марковиць²¹. Через півстоліття, у 1424 р., король Владислав Ягайло надав Александру, Петру та Іванку з Марковиць пустку Монастир у Самбірському повіті²². Ще до того, в 1420 р., Александр з Марковиць продав за 50 гривень половину Марковиць сяноцьким шляхтичам Клеменсу і Павлу Победенським. Наступні згадки про марковицьких зем'ян також пов'язані з продажем маєтку: у 1425 р. шляхетні Іван, Микола, Щогнів, Захарій, Добко Костировичі відступили їм частку села з дворисцем. У 1428 р. свою долю маєтку Победенським допродав Петро Звіско²³. Після цього зем'яни з Марковиць перенеслися до володінь набутих у Самбірському повіті²⁴.

Зем'яни з Пельні. У 1387 р. король Владислав надав ленним правом Миколі Скалці село Пельню (Пелвель) і Заблотичі²⁵. П. Дембковський однозначно вказував на руське походження роду²⁶, однак напевне цього ствердити не можна, зважаючи на досить раннє вживання Пельвельськими польських імен

¹⁷ AGZ. – Nr 64, 77, 332.

¹⁸ Ibidem. – Nr 551.

¹⁹ Ibidem. – Nr 1165, 1270, 1340.

²⁰ Ibidem. – Nr 1567.

²¹ *Fastnacht A. Słownik...* – Cz. 2. – S. 137.

²² *Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasio-wa. – Wrocław, 1975. – Cz. 7: Dokumenty*

króla Władysława Jagiełły z lat 1418–1434. – Nr 1973.

²³ *Fastnacht A. Słownik...* – Cz. 2. – S. 137.

²⁴ *Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów...* – S. 49.

²⁵ *Zbiór dokumentów małopolskich. – Cz. 6. – Nr 1530.*

²⁶ *Dąbkowski P. Szkice z życia szlachty sa-nockiej w XV stuleciu. – Lwów, 1923. – S. 21.*

(таких як Келіян, Прецлав чи Ельжбета), а також у зв'язку з тим, що Пельвельські, крім сяноцьких маєтностей, могли бути власниками села Буржина, яке знаходилося неподалік від східної границі Краківського воєводства. На користь останнього припущення вказує епізодичне вживання окремими представникам роду відповідного власницького іменування Буржинських²⁷. Отже, неможливо однозначно вказати на руське чи польське походження Пельвельських, однак вони, за схожих з іншими руськими родами Сяноцької землі обставин, у першій половині XV ст. позбулися свого родового маєтку.

Із родом Пельвельських тісно пов'язані Смолицькі та Варовські. Усі вони походили від спільного предка, яким, очевидно, якраз і був Микола Скалка. Починаючи від 20-х років XV ст., застаємо двох представників роду Пельвельських – Миколу та Івана з Пельні²⁸. Поважне становище в Сяноцькій землі посідав Микола з Пельні (1412–1462), іноді іменованій в актах Буржинським. Службову кар'єру він почав з уряду сяноцького підсудка (1435–1439), а згодом, у 1440–1462 рр., урядовав на посаді сяноцького земського судді²⁹. У наступному поколінні рід репрезентували сини Миколи Пельвельського – Петро (1429–1430) і Яків (1448–1450), а також син Івана Пельвельського Келіян³⁰.

Імовірно, скрутне майнове становище змусило Івана та Келіяна Пельвельських упродовж 30-х та 40-х років здійснити ряд застав свого маєтку близьким родичам – Смолицьким і Варовським, а також Балам і Чешикам. Це, зрештою, привело до поступового розпродавля маєтку³¹. До середини XV ст. Пельнею, своєю основною маєтністю, Пельвельські вже не володіли. Надалі власницьке іменування Пельвельських спорадично використовували нові дідичі Пельні, зокрема Станіслав Заршинський і Мартин Смолицький. Колишні ж власники села, радше, мігрували поза межі Сяноччини.

Зем'яни з Чашина. Перші згадки про чашинських зем'ян відносяться до 1423 р. і пов'язані з іменем Іванка Чашинського³². Уже наступного року Іванко Чашинський за 500 гривень продав Чашин сяноцьким шляхтичам Миколі і Стешку Тарнавським³³. Крім цієї маєтності, Іванко продав Тарнавським за 400 гривень також села Незвиська, Гарасимів, Зивачів і Підвербці в Коропецькому повіті Галицької землі³⁴. Отож, І. Чашинський був доволі заможним землевласником. Дискусійним залишається питання, який майновий комплекс – первісна власність Чашинського. Найправдоподібніше, це сяноцький маєток. Село Чашин краще розбудоване і розвинуте на момент продажу, про що свідчить його вартість у 500 гривень, у той час як 4 села в Коропецькому повіті продано лише за 400 гривень. Очевидно, цей майновий комплекс здобуто за якісь військові заслуги перед королем.

Долинські. Рід відносився до гербової спільноти Драго-Сасів³⁵. Першим зафіксованим його представником є Ясь Долинський. Набагато

²⁷ AGZ. – Nr 3470, 3499.

²⁸ Ibidem. – Nr 174, 264, 385, 632, 1445.

²⁹ Urzędnicy województwa ruskiego... – S. 279, 286.

³⁰ *Fastnacht* A. Słownik... – Kraków, 2002. – Cz. 3. – S. 29-30.

³¹ AGZ. – Nr 1516, 1690, 1691, 2050, 2051, 2123.

³² Ibidem. – Nr 1, 16, 23, 39, 54.

³³ Ibidem. – Nr 63.

³⁴ Ibidem. – Nr 54.

³⁵ *Boniecki* A. Herbarz polski. – Warszawa, 1901. – T. 4. – S. 349.

більше відомостей маємо про його сина – Івана Долинського (1433 – † до 1471)³⁶. Родовий маєток І. Долинський розширив у 1441 р. за рахунок придбання від Миколая Кміти сіл Рушельчиць, Ісканя і Руського Дубецька³⁷. Однак, уже в 1463 р. він був змушений повернути ці села Кмітам, які викупили їх, користаючи з права близькості до маєтку³⁸. Урядову кар'єру І. Долинський розпочав у сусідній Перемишльській землі. Спершу він урядовав як коморник перемишльського земського суду, згодом посів становище підстарости. Черговим щаблем кар'єри став уряд перемишльського хорунжого (1454–1467), а піком кар'єри І. Долинського виявилася посада перемишльського земського судді (1468–1469)³⁹.

Десь між 1440 і 1441 рр. І. Долинський продав своє родове гніздо у Сяноцькій землі Петру Ритаровському, після чого переселився до Перемишльської землі, де в той час будував свою кар'єру⁴⁰. Упродовж 50–60-х років І. Долинський купив кілька сіл у Перемишльській землі – Коритники, Биличі, Новосельці, Тулиголови⁴¹. Власне цей крок і дозволив йому посісти місцеві земські уряди. Тож його переселення спричинило здобуття урядової посади та подальший аванс в урядничій ієрархії Перемишльської землі.

Попелі. Отчинним володінням Попелів і їхнім родовим гніздом у Сяноччині було село Підляшшя. Крім цього, вони мали маєтності в Перемишльщині на межі Самбірського й Дрогобицького повітів⁴². У 1427 р. Попелі отримали даровизну від короля Ягайла в Дрогобицькому повіті⁴³. Одразу ж після цього вони почали розпродавати сяноцькі маєтності місцевому шляхетському роду Юрковицьких. Спершу, 1427 р., вони продали Пельці Юрковицькому третю частину села Підляшшя⁴⁴. Врешті, 1431 р. представники родини продали Підляшшя Юрковицьким, а самі мігрували до Перемишльської землі⁴⁵. Однією з можливих причин продажу могла стати заборгованість перед Юрковицькими⁴⁶. Показовою є багатолюдність Попелів уже станом на першу третину XV ст., що на той час не було притаманним шляхетському середовищу Сяноцької землі. Так, на першу третину XV ст. рід репрезентували брати Іванко, Яків, Ходор і Філь Попелі, а також їх численне чоловіче потомство⁴⁷.

Яблоницькі. Рід належав до гербової спільноти Сасів⁴⁸. Землеволодіння Яблоницьких у Сяноцькій землі обмежувалося селом Яблониця Руська⁴⁹. Владислав Опольський у 1373 р. надав його Прибиславу, сину Фаля з Ленчицької землі, передбачивши умову військової служби⁵⁰. Упродовж

³⁶ AGZ. – Nr 88, 113, 317, 549,

³⁷ Ibidem. – Nr 1343.

³⁸ Ibidem. – Nr 3, 4, 49, 50.

³⁹ Urzędniccy województwa ruskiego. – S. 195, 231.

⁴⁰ AGZ. – Nr 1277, 1338.

⁴¹ Пашин С. Перемишльская шляхта второй половины XIV – начала XVI века. Историко-генеалогическое исследование. – Тюмень, 2001. – С. 134.

⁴² Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów... –

S. 48–51.

⁴³ Ibidem. – S. 48–49.

⁴⁴ AGZ. – Nr 214.

⁴⁵ Ibidem. – Nr 290.

⁴⁶ Барвінський Б. Конашевичі... – С. 70–73.

⁴⁷ AGZ. – Nr 46, 50, 68, 114, 214.

⁴⁸ Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów... – S. 53.

⁴⁹ AGZ. – Nr 161, 164.

⁵⁰ Fastnacht A. Słownik... – Cz. 2. – S. 21.

наступної більш ніж чверті століття згадки про дідичів Яблониці відсутні. Очевидно, за цей час господар змінився, оскільки вже від 1404 р. фігурують нові власники-русини, на що вказують характерні імена Кость, Василь, Ігнат, Янко, Ходко⁵¹. Відкритим залишається питання, як вони отримали у власність Яблоницю і коли це відбулося. Можливо, мало місце повторне надання села у зв'язку з тим, що попередні власники не залишили нащадків, а, можливо, вони володіли цим селом ще раніше, однак не змогли відстояти свої права у системі нових владних та правових координат. 1425 р. Яблоницькі отримали даровизну від короля Владислава у Самбірському повіті й мігрували до нових маєтностей⁵². Після ряду застав сяноцького маєтку Смолицьким, а згодом Тарнавським⁵³, на початку 40-х років Яблониця продана Тарнавським⁵⁴. Невдовзі, у 1444 р., Яблоницькі спробували викупити село, однак не змогли внести необхідної суми, тож воно залишилося за Тарнавськими, а згодом перейшло як посаг до Деденських⁵⁵. У Самбірському повіті Яблоницькі володіли селом Блажів, від чого згодом почали використовувати нове власницьке іменування Блажівські⁵⁶.

Так, до середини XV ст. маєтності у Сяноцькій землі продали 9 шляхетських родів руського походження. Однією з можливих причин продажу та подальшої міграції цих родин могла бути перенаселеність Сяноцької землі. Оскільки Сяноччину найраніше з-поміж усіх західноукраїнських регіонів загарбав Казимир III й упродовж другої половини XIV ст. вона безперервно знаходилася у різних володарів, міграційні процеси та колонізація розпочалися тут найраніше й проходили за сприятливих умов – адже королівська влада була зацікавлена у захисті даної ділянки пограниччя через щільне заселення її військово-службовим людом. У результаті до середини XV ст. Сяноччина стала однією з найгустіше заселених українських земель. Очевидно, за нових умов давні місцеві боярські роди не могли ефективно вести господарство, перебуваючи у тісному сусідстві з іншими землевласниками, і мігрували в менш густо заселені землі на схід від Сяноччини. На користь даного припущення свідчить той факт, що у кількох відомих випадках мала місце міграція до Перемишльської землі, а саме її східної частини, як це бачимо з власниками Яблониці, Марковиць чи Попелями. Завдяки отриманим привілеям вони переселилися до своїх нових, мабуть, просторіших, однак ще не так добре освоєних володінь. До Перемишльської землі мігрували також Долинські, однак це переміщення пов'язане насамперед з кар'єрним авансом, а не нестачею землі.

Спільним фактором міграції багатьох руських шляхетських родів виступає фінансовий аспект – у ряді випадків продажу маєтку передували його застави. Сяноцьке руське зем'янство, намагаючись вести господарство за нових соціально-економічних умов, було змушене вдаватися до грошових позик. Необхідні гроші вони отримували від своїх підприємливіших сусідів. Так,

⁵¹ Zbiór dokumentów małopolskich. – Cz. 7. – Nr 9.

⁵² *Fastnacht A. Słownik...* – Cz. 2. – S. 21.

⁵³ AGZ. – Nr 164, 712.

⁵⁴ *Ibidem.* – Nr 1807.

⁵⁵ *Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów...* – S. 53–54.

⁵⁶ *Ibidem.*

зем'яни з Кінського і Вітрилова упродовж 1424–1425 рр. згадувалися як боржники Матяша зі Збоїськ⁵⁷. Врешті, у 1440 р. дідичем Кінського і Вітрилова став син Матяша зі Збоїськ Георгій⁵⁸. Продажу Підляшшя Попелів також передували застави села майбутнім новим власникам – Юрковицьким, а продажу села Пельні Балам – застави на користь останніх шляхтичів Пельвельських⁵⁹. Позики практикували зем'яни з Яблониці, однак не Тарнавським, що згодом стали власниками села, а сяноцьким міщанам та Петру Смолицькому⁶⁰.

На тлі господарської діяльності інших шляхетських родів Сяноцької землі позики руської шляхти не виглядали чимось надзвичайним. Застави маєтків у першій половині XV ст. практикували чимало родин, навіть таких заможних, як Тарнавські, що тільки в першій половині XV ст. 11 разів були позвані до суду з приводу несплати боргів або у зв'язку із заставами маєтків⁶¹. Це не завадило їм закріпитися у Сяноччині на позиціях заможної шляхетської родини.

Правдоподібним видається припущення, що застави, відомі у названих випадках, були наслідком домовленості про майбутній продаж маєтку. Це виглядає імовірним на тлі того факту, що до поширення дії Єдлинського привілею на Руське воєводство у 1434 р. продаж маєтків був ускладнений відповідними заборонами, які чітко вказувалися у надавчих привілеях. Отримавши привілей на землеволодіння у Сяноцькій землі, особа та її нащадки мали проживати у цьому краї, продаж здійснювався лише з дозволу короля⁶². Те, що королівський дозвіл на продаж маєтку був необхідною умовою проведення трансакції, видно із наступного випадку. У 1455 р. Микола Радван купував від зем'ян з Лодині їхній родовий маєток з умовою, що стане власником села лише тоді, коли матиме дозвіл короля. У разі, якщо Радван не одержав би такої згоди, Лодинські зобов'язувалися повернути йому гроші. Якщо ж на цей момент вони не зможуть повернути кошти, то М. Радван здобував право тримати маєток до сплати боргу⁶³. Виходячи з цього припущення, застави, які на декілька років випереджували продаж маєтку Попелів, відображали певні домовленості між покупцем і продавцем. Маєток продано з дозволу короля у 1431 р.⁶⁴

Серед причин міграції варто взяти під увагу й можливу дію політичних факторів. Л. Виростек, який розглядав сяноцькі руські роди у сукупності не за етнічною ознакою, а належністю до гербової спільноти Драго-Сасів, вважав, що їхнє переселення поза межі Сяноччини продиктувала розбудова заходами королівської влади системи оборони пограниччя на теренах Поділля та східної частини Руського воєводства. Виконання цього завдання, як і в самій Сяноцькій землі в епоху Казимира III чи Володислава Опольського, потребувало заселення регіону військовим людом. Як слушно зауважив історик, першопочатково поява родин гербу Сас на Сяноччині

⁵⁷ AGZ. – Nr 102, 117, 118.

⁵⁸ Ibidem. – Nr 1272.

⁵⁹ Ibidem. – Nr 46, 50, 84, 169, 853.

⁶⁰ Ibidem. – Nr 18, 161, 164.

⁶¹ Ibidem. – Nr 160, 247, 316, 712, 799, 959, 1274, 1423, 2476, 2704.

⁶² Зауляк Ю. Навколо полеміки про феодалізм на Галичині XIV–XV ст. // *Ruthenica*. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 175.

⁶³ AGZ. – Nr 3248.

⁶⁴ *Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów...* – S. 46.

мала військово-оборонне значення – адже ця родова спільнота була оборонцем даної ділянки пограниччя. Своїми наданнями у першій третині XV ст. Ягайло прагнув зберегти актуальність первісної функції Драго-Сасів на цих землях⁶⁵. Тоді чому до цієї місії не залучалися представники інших гербових спільнот Сяноччини? Адже усі, хто отримав надання у Сяноцькій землі в другій половині XIV ст., незалежно від етнічного походження чи належності до гербової спільноти, зобов'язані до оборони краю та участі у військових походах на перший заклик короля. Військово-оборонний характер заселення в цей період був однією з ключових рис його поширення у регіоні. Військова служба розглядалася необхідною умовою для усіх власників маєтків у Сяноцькій землі. Сумнівно, що сяноцькі руські шляхетські роди, навіть якщо вони належали до однієї гербової спільноти, мігрували винятково тому, що королівська влада розглядала їх як елемент, особливо придатний для здійснення оборони нових теренів пограниччя. Безперечно, інші шляхетські родини Сяноччини у першій половині XV ст. володіли не меншим військово-оборонним потенціалом. Зрештою, не в усіх випадках продажу та переселення поза межі Сяноччини відомий сам кінцевий пункт і не завжди він був на теренах пограниччя, як у Долинських.

З іншого боку, навряд чи причин міграції варто шукати у політичному або ж релігійному тиску королівської влади на руські шляхетські роди. Пік еміграції руської шляхти із Сяноцької землі припадає на першу половину XV ст., отже до того часу ці роди вже заманіфестували свою лояльність до нових володарів, переважно через участь у військових походах, що дозволило їм закріпитися серед місцевих землевласників. Щобільше, Владислав Ягайло, за правління якого зафіксовано 5 випадків продажу маєтностей руської шляхти в Сяноччині, доволі лояльно ставився до руського елемента. Зокрема, з рук Ягайла маєтності у Руському воеводстві отримало 44 представники місцевого руського зем'янства, в той час як аналогічні надання одержав лише 21 представник польської шляхти. Отже, шляхта руського походження залишалася однією з двох найвпливовіших груп землевласницької знаті тогочасної Галицької Русі⁶⁶. Єдиним реальним фактором культурного тиску на руське зем'янство Сяноччини видається та обставина, що урядницька та землевласницька еліта Сяноцької землі станом на середину XV ст. етнічно та конфесійно була чужою для православних боярсько-шляхетських родин руського походження, а католицька шляхта кількісно переважила православну. Усе це призвело до маргіналізації руської шляхти. Вказана обставина не могла бути вирішальною при прийнятті рішення про переселення, однак вона, безперечно, мала бути одним із мотивів такого кроку.

Отже, незаперечним залишається той факт, що у першій половині XV ст. мала місце міграція руських боярсько-шляхетських родів із Сяноцької землі, що загалом склало 20 % від загальної чисельності шляхетських родів-землевласників Сяноччини, які проживали тут станом на середину

⁶⁵ *Ibidem.* – S. 136, 145.

⁶⁶ *Зазуляк Ю.* Шляхта Руського

воеводства у XV ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Львів, 2004. – С. 37.

XV ст. Причина переселення крилася, радше, в цілому ряді факторів, ніж спричинювалась якимось одним явищем. Окремі руські родини не змогли адаптуватися до нових умов ведення господарства за нових соціально-правових відносин. Натомість ініціативу перехопили підприємливіші прибульці польського, німецького, чеського чи угорського походження, звичні до нового для руських земель соціально-правового поля. Саме представники цього прошарку лицарства, осадженого у Сяноччині через надання Казимира III та його наступників, викупили від місцевих руських родин їхні маєтності. Вже на середину XV ст. Сяноцька земля була щільно осадженою, а земельний комплекс краю розподілений. За таких умов не так щільно заселена та освоєна й опанована зусиллями нових господарів-мігрантів східна частина Руського воєводства в очах сяноцьких руських родин могла мати привабливіший потенціал для ведення та розбудови господарства. Прагнення покинути Сяноцьку землю могла посилити етнічна різноманітність цього краю, у якому напливий католицький елемент найперше здобув перевагу.

Магістр історії, м. Львів